

1 Μαΐου 2014

Από το αμύχανο στο άκτιστο Κάλλος: Σπουδή στο Γέρ. Ιωσήφ τον Ησυχαστή - Εισαγωγικά

Ορθοδοξία / Θεολογία

Ιωάννης Ε. Θεοδωρόπουλος, τέως Καθηγητής Φιλοσοφίας των Επιστημών της Εκπαίδευσης

Η «Πεμπτουσία» σήμερα έχει τη μεγάλη χαρά και την τιμή να ξεκινά τη φιλοξενία μιας εξαιρετικής μελέτης που σχετίζεται με έναν από τους επιφανέστερους εκπροσώπους του αγιορείτικου μοναχισμού του περασμένου αιώνα, του Γέρ. Ιωσήφ του Ησυχαστή. Τη μελέτη έχει εκπονήσει ο καθηγητής Παιδαγωγικής και Φιλοσοφίας της Παιδείας Ιωάννης Ε. Θεοδωρόπουλος, τον οποίο και ευχαριστούμε θερμά για την παραχώρηση του πονήματός του.

Πηγή:<http://thesvitis.blogspot.com/>

Ραντιείς με υσσώπω και καθαρισθήσομαι,

πλυνείς με και υπέρ χιόνα λευκανθήσομαι(Ψαλμός Ν',9)

1. «Τοις εντυχούσιν», ή τα ελληνικά του Πλάτωνα

Λέξεις όπως «σκίνδαψις» (άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός), «αγαπάνθη» (Σεφέρης), «αβρότονο» (Πλίνιος) «σκυρμιόντα»(φυσική επιστήμη), «καταρκυθμεύω» και «ύσγινη»(Ελύτης), λέξεις βγαλμένες από το λυκόφως της ασύλληπτα μεγάλης πραγματικότητας, από το καμίνι της αλήθειας και της ωραιότητας, απλησίαστες για τον απλό άνθρωπο, τον ανυποψίαστο, δεν φειδωλεύονται σε νόημα, διηγούνται, αίφνης, ένα αλεξίζοφο και ανέκλειπτο κάλλος ειδικού βάρους, στο οποίο συνυπάρχουν αληθής ωραιότητα και ωραία αλήθεια (Paal 2013,2) και μας αφήνουν μετέωρους ενώπιον ενός ανεξιχνίαστου μυστηρίου. Αυτό το κάλλος, που εδώ θα το ονομάσουμε αρχικώς αμήχανο, δανειζόμενοι τον όρο από τον Πλάτωνα(Μάρκος 2001,5), μας υποψιάζει ότι δεν ευσταθεί η άποψη πως η τέχνη είναι η μόνη που μπορεί να μιλάει για ωραίο, ενώ η επιστήμη και η θρησκεία, με τον δικό της κάθε μία τρόπο, μπορούν να μιλούν για αλήθεια. Μας υποψιάζει, επίσης, και το ερώτημα: *μπορείς να ζήσεις χωρίς ψωμί, μπορείς όμως και χωρίς κάλλος;*(Gerok-Reiter 2013,6).

Ο φιλόσοφος όντως ζει και χωρίς ψωμί, ίσως μόνο με το αμήχανο κάλλος της ιδέας του αγαθού, το οριοθετημένο από την έλλογη διάνοιά του. Ο ησυχαστής ζει και αυτός, μάλιστα αποδεδειγμένα, χωρίς ψωμί, μόνο και μόνο με το κάλλος του Ακτίστου, του δοκιμασμένου, όμως, με την εμπράγματη εμπειρία. Το λαμβάνει, αυτό είναι εξακριβωμένο, ως δώρο, αφού δεν δύναται καν να το διανοηθεί και, συνεπώς, δεν εγείρει αξιώσεις αντικειμενικών μετρήσεων του. Κατά βάθος, κατά πως θα έλεγε και ο Σεφέρης, είναι και οι δυο τους, φιλόσοφος και ησυχαστής, ζήτημα κάλλους. Θα σώσει, εν τέλει, το κάλλος τον κόσμο (Ντοστογιέφσκι)(μοτίβο εξαιρετικά χρησιμοποιημένο και από εναλλακτικό «ράδιο φλόγα»), ή θα χρειασθεί το αμήχανον κάλλος (αρχ.Γουντικάκης);

Φαίνεται, λοιπόν, εξ αρχής ότι το αμήχανον κάλλος δεν αφορά κάποιαν εξωτερική, επιφανειακή ομορφιά, η οποία προκαλεί αισθητική συγκίνηση, αλλά έναν πίδακα από τον οποίο εκτοξεύεται εκτυφλωτικό θάμβος. Σε δονεί και σε φέρνει εξάπαντος σε αρμονία με το «μυστήριο», οπότεν «το βλέπειν φέρνει σε αμηχανία το λέγειν»(Πολίτη 1993,61).

Τρεις είναι οι χαρακτηριστικές περιπτώσεις αυτού του κάλλους: το ιδεαλιστικό πλατωνικό-πλωτινικό, το οντολογικό-πατερικό και το ανεκκλάλητο («κοσμικό») της κτίσης. Όσον αφορά το πρώτο, τι συμβαίνει; Ελέγχονται, άραγε, τα ελληνικά του Πλάτωνα ανακριβή; Θα αντιστρέψαμε τον όρο από αμήχανον κάλλος σε αμηχανία(απότοκο) του κάλλους; Γιατί, πικρή η αλήθεια, το κάλλος δεν είναι αμήχανο, προκαλεί αμηχανία. Συναντάμε την έννοια αμήχανος στον άγιο Μάξιμο Ομολογητή και συγκεκριμένα στη φράση «αμηχάνων καταστοχάζονται» (κάνουν αδιέξοδους στοχασμούς) (αγ.Μάξιμος 1978,126). Αλλά και στον Σοφοκλή συναντάμε τη φράση, που απευθύνει η Ισμήνη στην αδελφή της: «αμηχάνων θηράς » (σκέφτεσαι/μεθοδεύεις αδιέξοδα πράγματα). Είναι η σκέψη αδιέξοδη, ή τα αντικείμενά της; Εκτός κι αν, για να απαλλαγούμε από την περιπέτεια, μεταφράσουμε τον όρο αμήχανο κάλλος ως ατεχνούργητο.

Μας ενδιαφέρει πάντως στο παρόν κείμενό μας κυρίως η δεύτερη περίπτωση, το οντολογικό/πατερικό -οι πατέρες ως γνωστόν δεν ακολουθούν την αρχαία ελληνική οντολογία- , το οποίο θα ονομάζουμε εφεξής, σε αντιστοίχιση προς το πλατωνικό, άκτιστο-μακάριο - αθάνατο αμήχανο κάλλος, δανειζόμενοι τον όρο μακάριο από τον άγιο Μάξιμο «... και το μακαρίου κάλλους κατατρυφώντων καθέστηκα εις»(ό.π.α.,120.-δες και: Σταμούλης 2007,347), ενώ την έννοια αθάνατο και από τους φιλοσόφους και από τους Πατέρες.

Είναι κάλλος αρχέτυπο και θευαγές, άρρητο και μυστικό, που αφορά την οντολογική μας συνθήκη, ή, με πιο εμπνευσμένο λόγο, ένα άνοιγμα της καρδιάς στο «πνευματικό πυρ»(αρχ. Αιμιλιανός 2010,213). Δεν προάγει απλώς σε μια νέα

γνωστική περιοχή και, συνεπώς, δεν «υπόσχεται» σύνθεση αισθητικής εμπειρίας και γνώσης, αλλά συνεπάγεται «καλήν αλλοίωσιν». Έχει μάλιστα αντιμεταφυσικό και αντιιδεαλιστικό χαρακτήρα. Η εμπειρία αυτού του κάλλους δεν εξαντλείται με οξυδερκείς ορισμούς και εμβριθείς γλωσσικές διατυπώσεις. Όμως απόπειρες ορισμού του θα πρέπει να καταβληθεί, για να υπάρξει δυνατότητα καλύτερης κατανόησης του. Σημειωτέον ότι, ως μυστικό και άρρητο που είναι, μας αποκαλύπτει Κάτι που για την τέχνη και τη γλώσσα μένει απρόσληπτο (Δες και: Γιανναράς 2008,265), άρα και για την επιστήμη.

Και η τρίτη περίπτωση, τι είναι αυτό το ανεκκλάλητο («κοσμικό») της κτίσης άκτιστο-μακάριο-αμήχανο κάλλος; Μάλλον μένει ...ξεχασμένο, ασύνειδο από την πλειονότητα των ανθρώπων. Θεωρείται η κτίση «κόσμος»(=κόσμημα), αλλά παρακάμπτεται ως κάτι το αυτονόητο. Ψαλμοί και ύμνοι εκκλησιαστικοί το αναδεικνύουν (π.χ. «Οι ουρανοί διηγούνται δόξαν Θεού»), αλλά το παραβλέπουμε, μένουμε, συνήθως, μόνο στην μουσική του επένδυση. Δεν βλέπουμε «με άλλα μάτια», ήτοι δεν διαθέτουμε την αποστασιοποιημένη, πονετική και ξενωμένη ματιά ενός - εντός ή εκτός συνόρων της εστιότητας της πατρίδας- Emigrant(Plessner).

Δεν διαθέτουμε «γραμματική» και «ελληνικά» *Ιωνίας*, αίτημα του Ελύτη (και καημός του συνάμα, για να κατανοήσουμε τι είναι νησί, θάλασσα Αιγαίο κ.α.), παραδειγματικά απαντημένο στο *Άξιον εστί*. Έχουμε πολλές φορές αναφερθεί στο ανεπανάληπτο πανόραμα του τρόπου και του «τόπου» θέασης αυτού του μεγάλου ποιητή, αλλά η «ανάγνωση» του *Άξιον εστί* με το νου και το βλέμμα στο *κοσμικό αμήχανο κάλλος* δεν έχει γίνει εισέτι.

[Συνεχίζεται]

<http://bit.ly/1pKC6ru>